

Af »Exordium Monasterii Carae Insulae« (Øm Klosters Krønike) er originalhåndskriftet bevaret på Universitetsbiblioteket i København. Som et slags tillæg er der i pergamentbogen over hundrede år efter, at krønikens sidste bogstav (c. 1270) blev prentet, bleven indført en afskrift af en lille levnedstegning af klostræts syvende abbed Gunner, der 1222 blev biskop i Viborg og 1251 døde næsten 100 år gammel.

Dr. phil. Hans Olrik, der 1892 udgav den oversættelse af Gunners Levned, som nedenfor aftrykkes med samtykke af »Selskabet for historiske Kildeskrifters Oversættelse«, har påvist, at det lille skrift må være affattet ikke længe efter Gunners død, i alt fald før 1280.

Det er sandsynligvis skrevet af en klosterbroder i Øm, hvis hensigt det vel har været, at det skulle optages i klosterkrøniken¹⁾ som et tillæg til stk. 7 i kap. 36, hvor Gunner omtales som abbed²⁾.

Gunners Levned er ikke en biografi i moderne forstand; læseren spares for mange detaljer, som man nuomstunder anser for uundværlige; thi det har slet ikke været forfatterens hensigt at følge sin helt fra vugge til grav. Ud fra sine munkesympunkter har han på grundlag af et nøje personligt kendskab givet en livfuld skildring af abbeden, der som kirkefyreste holdt fast ved munkelivets idealer. Vel er det en discipel, der med beundring taler om sin herre og mester, men hans skrift er ikke bleven en ensidig lovprisning, som f.eks. en anden Øm-munks skildring af biskop Svend³⁾. Billederne af den myndige og kloge prælat og hans omgivelser er tegnet med træk, der bærer selvoplevelsens præg, og kan i stil og farve stilles sammen med en række glasmalerier fra det 13. århundrede.

I klosterkrøniken⁴⁾ fortælles, at biskop Gunner i sin høje alderdom 1246 drog til Øm for at holde abbed Mikkel's jordefærd. Den rejse vidner om, at stærke bånd bandt den gamle bisp til cistercienserklostret ved Mossø og dets abbed, og gør det forståeligt, at den indgående og sympatiske skildring kan være forfattet i Øm.

Mikkel, der altså døde før Gunner, kan ikke have nedskrevet skriftet i den form, hvori det er kommen til os, da det slutter med skildringen af Gunners død og begravelse; men man kan tænke sig, at han har givet sit bidrag til det i form af fortællinger, som forfatteren har indarbejdet i sin levnedstegning.

Gunners Levned (Vita Gunneri episcopi Vibergensis) er udgivet af M. Cl. Gertz i *Scriptores minores* II s. 265-278. Kbh. 1918-20.

Ejler Haugsted.

¹⁾ Se Gertz: *Scriptores minores* II, s. 156-157. ²⁾ *Årbøger* udgivne af Historisk Samfund for Århus Stift. XXV. 1932, s. 92. ³⁾ Sst. s. 84-87. ⁴⁾ Sst. s. 95.

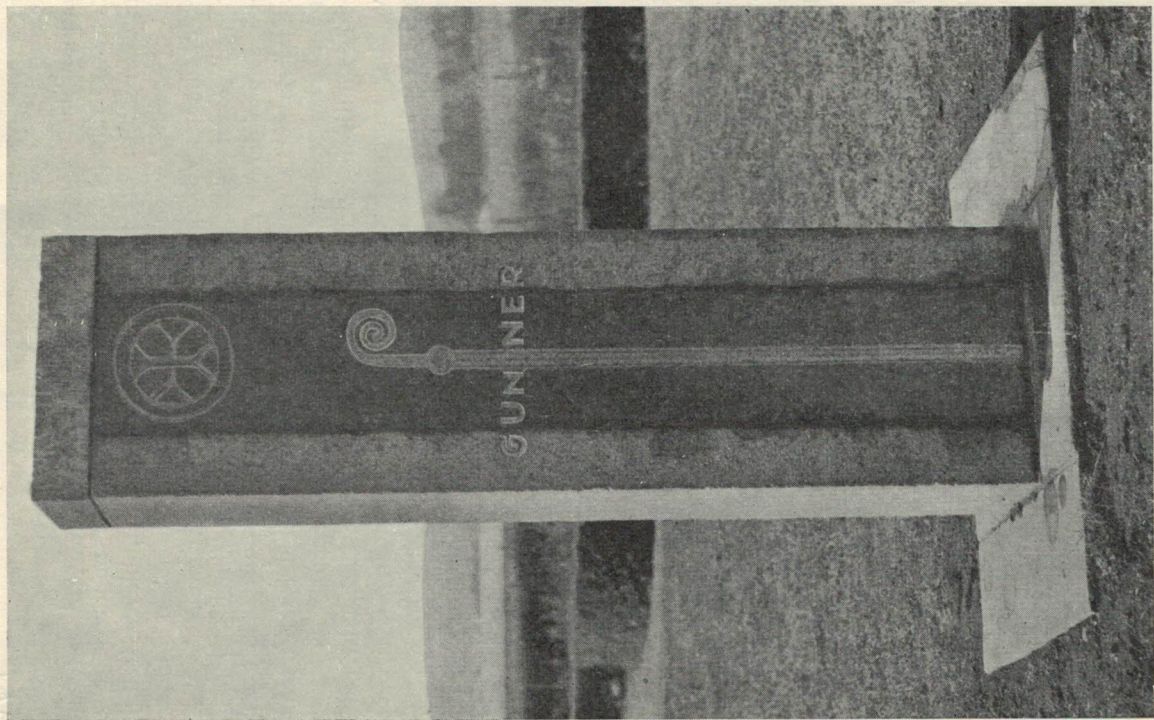
VIBORGBISPEN GUNNERS LEVNER

Da jeg nu er kommen til at tale om hr. Gunner, som forhen var abbed i Cara Insula, og da han var et fremragende medlem af vor orden, kan jeg ikke forholde mig tavs, men må i korthed fortælle dem, der vil høre det, noget om ham. Thi om nogle af vor orden måske vil tage hans livsførelse til forbillede, kan det blive dem til sjælefrelse og til fremgang og ære i livet.

Fordi Gunner viste sig tro og påpassende over det lidet, der tilhørte dette hans kloster, blev han, som billigt var, sat over mere. Efter at have været abbed blev han i det Herrens år 1222 valgt til biskop i Viborg af hr. kardinal Gregorius, det apostolske sædes daværende legat.

Da kardinalen nemlig var kommen til vort land og var nået til vort ordenskloster Locus Dei¹⁾, og Viborgbispem hr. Thorsten den gang var vandret alt køds gang, spurgte han, om den gode klerk ikke var her i riget, og i hvad stilling han var, og ytrede, at han kendte ham som værdig for Gud og mennesker til at overtage et så betydeligt sjælestyre og bære den bispelige hue. Kardinalen havde nemlig fordum haft vor abbed til studiefælle og omgangsbroder i Paris; han kendte ham derfor helt og vidste, at han havde kundskab i de syv fri kunster²⁾ og desuden fuldgod klogskab og takt. Klosterbrødrene svarede, at han var cistercienserabbed i et kloster henvend tre dagsrejser derfra³⁾. Han lod ham da hente til sig, modtog ham ved hans komme med stor glæde og overdrog ham at forkynde Guds ord for munkenes forsamling i hans nærværelse; thi kardinalen selv forstod ikke dansk. Alle tilhørerne fandt, at abbedens tale stemmede fortrinligt med hans levner, og kardinalen talte med ham om, hvad han fandt for godt, men mælede ikke noget om bispedømmet. Abbeden vendte tilbage til sit kloster og forholdt sig som før.

Kardinalen kom imidlertid til Viborg, hvor kannikerne ved bispesædet dér ikke rigtig kunne blive enige om bispevalget. Kardinalen sagde da, at han kendte en mand, der var fuldt værdig til det høje bispesædes ære og ville blive til dets tarv, om de ville føje sig efter hans råd. Det lovede de endrægtigt at gøre. Han udnævnte da straks abbed Gunner til biskop, og med et »Te Deum«⁴⁾ gav de på stand deres bifald. Kardinalen selv sendte da bud til Cara Insula efter ham og bød ham komme ufortøvet efter at have læst brevet, men foreskrev sine sendebud, at de ikke måtte fortælle ham noget om bispevalget.

Fot. Fredslund

Biskop Gunnars mindesten i Øm Kloster.

Udført af J. T. Skovgaard, skænket af Fru Nathalie Thor Lange, afsløret d. 29. maj 1938.

Men da intet er så skjult, at det jo skal åbenbares⁵⁾, fik abbedens tjener Thorsten af kardinalens sendebud dog den sande sammenhæng med deres ærinde at vide. Da de næste dag samlede var redet ud til porten, satte den omtalte tjener Thorsten efter kardinalens sendebuds opfordring en sort hat på abbedens hoved, men abbeden blev meget vred, rev den af og sagde, at han ikke plejede at ride med hat⁶⁾. Da han nu kom til Viborg, lød alle klokker ham imøde, og kardinalen og kannikerne samt en stor skare klerke og lægfolk modtog ham højtidelig i optog og indsatte ham retmæssig til deres fader og hyrde.

Det er sagt af de gamle, at hæder tit plejer at forandre sæder: med Gunner gik det derimod således, at skønt han hidtil af alle var bleven regnet for en hellig og fuldkommen mand, så begyndte han efter at være bleven valgt og indsat til biskop ved en forandring, der skyldes den Højestes hånd⁷⁾, at blive endnu helligere og fuldkommere, både overfor Gud og overfor næsten og verden.

I forholdet til Gud stillede han sig nemlig således, at han ikke undlod fremdeles efter sin bedste evne med endnu større iver at iagttage munkenes regel og levevis, som han hidtil så smukt havde overholdt. Thi når han var hjemme, bøjede han idelig knæ efter sin ordens pligt ved bedetimerne om natten og om dagen; og det samme gjorde han, når han var på rejse: han sprang af hesten, når han ikke hindredes af hensyn til gæster, der gjorde ham følge⁸⁾. Han udelod intet af den ordensbestemte sang; det eneste han i den retning tillod sig, var, at han på sine gamle dage udelod et »Pater noster«, som skulle synges højt og lydeligt, og det efter »Te Deum« følgende evangelium, ligeledes udelod han Septuagesima-søndagene det Halleluja, som synges sammen med de 6 sidste salmer ved nattesangen, og Halleluja ved dagtjenesten de samme søndage. Skønt han før sin udvælgelse til biskop kun havde været 14 år i munkeordenen, havde han dog brugt sin dag og tid så vel, at han kunne al sin salmesang udenad ligesom også kollekter og kapitler⁹⁾, som han altid selv fremsagde, hvad enten han var hjemme eller på rejse. Det tolvte læsestykke læste han altid selv og sang det efterfølgende vers¹⁰⁾.

Når han på fester og højtidelser lod læse op af Bibelen, holdt ingen op med at læse, før han sagde Amen. Såre ofte forelæste han selv menigheden Guds ord, og når han forrettede messen, prædikede han også selv. Hans tale var overmåde skøn og åndfuld, så at den gjorde alle hans tilhørere godt, om han end talte om de ondes straf lige så veltalende som om de retfærdiges glæde og løn.

Når han efter den hellige kirkes skik på de fire tamperdage¹¹⁾ plejede at forrette de hellige ordinationer, lod han anstille grundige undersøgelser om klerkenes liv, lærdom og rygter, og om de var fra et fremmed

bispedømme. Thi sådanne indviede han kun med bestemt adkomst og bemyndigelse og kun, når de havde anbefalingsbreve¹²⁾. I disse kirkelige indvielser var han så øvet og kyndig, at han til folks forundring kunne holde næsten den hele gudstjeneste og med største færdighed endog uden bog fremføre, hvad ord han ville.

I de frie kunster og den hellige skrift besad han en så dyb indsigt, at han ofte i ét eneste spørgsmål ved en »hornet« syllogisme kunne fange meget skarpttænkende og kløgtige klerke, der var komne hjem fra højskolen i Paris¹³⁾. Med sit sædvanlige elskværdige lune plejede han nemlig at sige til dem: »I unge mennesker, der har læst og hørt så meget i jeres fakultetsstudier¹⁴⁾ og lige er komne ud af essen, om jeg så må sige: belær nu os gamle, som knap nok fra fordums dage har bevaret en svag kundskab om disse ting! Svar mig nu! Hvad mener I? To og tre giver jo fem og intet andet?¹⁵⁾. Ved dette og lignende spørgsmål gav de sig til at tænke over den fremsatte syllogismes indviklede knuder og hans styrke i den sofistiske kunst; og om de så nok så meget havde magisternavn, overfor ham kunne de dog ikke svare ret meget. Endnu oftere plejede han, når han fortrolig indlod sig med sine klerke, med sit sædvanlige lune at stille dem et spørgsmål og æske dem til disput derom; når deres indbyrdes ordtvist om sagen var på sit højeste, sagde han endelig selv med et smil: »Sådan og sådan skulle I have svaret; således skal det spørgsmål løses«.

Om en klerk var nok så uvidende, når han kom til ham, så skete det dog altid, når han stadig i nogle år stod under ham, at han i mærkelig høj grad skred frem både i præstegemingen og i hæderlig vandel. Tre munke, som til en tid var hos ham som kapellaner, blev således senere med ære udmærkede abbeder: hr. Sune styrede gennem mange år lige til sin høje alderdom Tvis Kloster¹⁶⁾ med største dygtighed, og hr. Sven og hr. Johannes, om hvem der senere¹⁷⁾ skal tales, når turen kommer til dem, var gode forstandere for vort kloster her¹⁸⁾. Også nogle andre munke, som en tid dvælede hos ham, blev priorer eller udmærkede prædikanter. Af hans klerke blev fremdeles nogle senere bisper, provster og magistre. Hr. biskop Johannes i Børglum¹⁹⁾, der i alle måder er en priselig mand, udmærket både i sit embede og sit levned, har jeg set som den yngste af hans klerke, og når biskoppen ville have noget skrevet, har jeg hørt ham sige til ham: »Johannes, tag dit blækhorn og kom!« Han hentede så straks pergament og blæk, satte sig ved bispens fødder og skrev, hvad han dikterede²⁰⁾. På den vis lærte han meget; han var nemlig fra første færd flink, snild og lærevillig. Men da han selv senere blev magister og biskop, efterlignede han for en meget stor del sin lærers dydrige levned. Selv har han ofte sagt, at han og andre kunne gøre større fremgang både i god livsførelse og

lærdom ved Gunners hof end mange andre ved bekosteligt ophold ved højskolen i Paris.

(om vide vedt templets)

I samtale med klerkene havde Gunner for skik til de enkelte udtalelser – hans egne eller klerkenes – at føje enten sentenser af de hellige kirkefædres skrifter eller sindrige vers af digterne eller andre parallelsteder. Overfor de fremragende klerke stod han som den ovelegne, overfor de jævne som den store, og de yngre lærlinge overgik han i barnligt væsen. Han fandt stor glæde ved at spørge sine lærlinge om indholdet af de bøger, de læste, og give dem andre spørgsmål både om sangen og andet, som de fortalte, at de havde lært i skolerne.

Ved udførelsen af gudstjenesten og indvielser var han altid samvittighedsfuld og inderlig, i råd og domme var han meget skønsom og hensynsfuld, i sin tale venlig og ved sit bord rundelig og munter, og han føjede sig altid efter sine værdige gæster i overensstemmelse med det ord af apostelen: for alle er jeg bleven alle ting for at vinde dem alle²¹). Det var især to årlige fester, han holdt med stor og kostbar pragt, når han var i sit stift, nemlig Den hellige Jomfrus Himmelfartsdag²²) og Herrens højhellige fødselsfest. Ved den første indbød han de ædelbårne hærmand med deres fruer til at være hans gæster på Asmild²³). I julen havde han altid hos sig fire provster og flere af de højerestående klerke foruden munke, priorer og præster. Alle sine store og små tjenere lod han da få nye og prægtige klæder og gjorde sig al umage for, at de ikke skulle savne noget nødvendigt. I julehøjtid brugte han den gode skik at sende alle sine løbere og ridende svende, hver med to heste, som bud efter sine venner og præsterne rundt om i stiftet for at have lutrer ansætte og ædelbårne mænd om sig. Skønt hans folk fra »Lille Juleaften« og hele festtiden igennem levede højt, hørte man blandt dem kun ærbar tale, aldrig et uhøvisk ord. Men spurgte han til anden tid nogen uskel blandt sine husfolk, blev han meget vred og sagde, at han ikke anså det for stemmende med sin stand som klerk eller som cistercienser, om han hos sig skulle tale dem, der på slig vis yppede kiv og trætte. Ved en slig lejlighed gav han urostiteren en sådan irettesættelse eller viste ham bort fra sig, at ikke nogen anden for fremtiden dristede sig til lignende ting, idet han brugte det ord af Paulus: hvordan dristede sig til lignende ting, idet han brugte det ord af omsorg for Guds menighed?²⁴) Han fandt sig aldrig i, at nogen ved hans hof holdt jagthunde eller falke.

Når han på tilsynsrejser kom til sit stifts kirker, så han nøje efter, om præstens kirkeklæder og altermugene var rene, og om alt andet, der hørte til gudstjenesten, var i tilbørlig stand; viste præsterne sig som overtrædere på dette punkt, straffede han dem strengt både med pengebøder og anden bod. En gang, da han havde hørt messe i det

nærmeste kapel ved Ale²⁵) og havde spurgt den daværende præst dér, hr. Knud, om kirkens alter var indviet, sagde han: »Hvor er da den alterplade, over hvilken I plejer at indvie Kristi legeme og blod?« Præsten, der var en meget godmodig, men temmelig enfoldig mand, svarede: »Den hertil indviede stenplade ligger i boggemmet ved alteret. Men modtag, nådige herre, for min forseelse en rigtig fed, sort okse, jeg har, og tilgiv mig min brøde!« Bispen modtog oksen, men pålagde dog desuden præsten en kirkebod.

han været

Mindst én eller to gange om året indbød han alle Viborgs borgere til sig på Asmild og beværtede dem ærefuldt med kostelige spiser og herlige drikke, så at de hele året kunne blive ved at fortælle deres folk om hans prægtige anretning. Var han da glad og munter ved bordet, så var han dog endnu gladere, når han som gæster hos sig havde abbeder eller munke af vor orden. Overfor alle gæster, især klosterfolk, var han så gæstfri og velvillig, at da en munk en gang var kommen til ham i Viborg i et eller andet ærinde og straks derefter var gået derfra uden farvel og afsked, skændte han med strenge ord på munken hr. Nikolaus, der den gang var hans kapellan, senere prior for vort kloster – fordi han ikke havde budt munken til bords med ham; han anførte her det ord af apostelen: »Så længe jeg er biskop, vil jeg hædre mit embede«²⁶). Ved gilderne bar han kappe af grovt, lysegråt klæde, foret med hvidt lammeskind²⁷).

Selv når han stundom havde mange højbyrdige gæster hos sig, blev han så fuldstændig ved sin ædruelige levevis, at han hver dag kun drak sit bestemte mål og stedse holdt alt, der blot kunne minde om rus fjernet fra sig. Han lod altid sin mundskæk tage hans sølvskaaler med på rejsen, ikke af stolthed eller forfængelig pragtlyst, men fordi han skyldte sit høje embede det; thi på den tid regnede man dette for gængs og standsmæssig skik hos landets stormænd og høvdinge. Hans drik var hovedsagelig dansk øl og mjød. Saksisk øl og de nye bægere var ikke den gang som nu nåede som handelsvarer til vort land, og der var ikke ret mange, der brød sig om den drik. Da dette øl senere lige var kommet til Viborg, var der en bonde dér fra egnen, som for de penge, han havde fået ved at sælge sit pors, drak sig en sådan rus deri, at han gik fra sans og samling og som en gal hund rev og bed alle, der kom ham nær. Så blev han overmandet af nogle folk og bundet i sin vogn til tremmerne eller lægterne, som man kalder det; men skønt tremmerne var dygtig stærke, fik han dog med tænderne tre af dem gnavet i stykker og ødelagt. Dette skete ved gangdagstuder. På gangdagene²⁸) foreholdt nu biskoppen i sin prædiken menigheden, at en sådan drik burde skyes og fordømmes af hvert kristenmenneske, da den gjorde en skikkelig og fornuftig mand gal og rasende.

he man who want his people to drink he new stuff

I den grad lagde Gunner selv på mådehold for sit eget vedkommende, at han ikke engang om sommeren tog sig nogen hvile mellem frokost og middag. Det samme overholdt han også altid ellers mellem hovedmåltidet og aftendrikken; i den tid enten studerede han eller skrev eller dikterede eller holdt afregning med sine fogeder. Når han var hjemme, ville han altid nøjes med ét måltid, undtagen når han blev hindret i det af sine husfolk, der ikke ville sulte.

Den hellige Margretes nonner i Asmild²⁹ viste han så stor yndest og gavmildhed, at han hver dag lod dem forsyne med munkeportioner af mad og drikke fra sit hof, uden at hans fravær gjorde nogen forandring deri. Hver jul, på evangelisten Johannes' dag³⁰, forsynede han også nonnerne rigelig med mjød, fisk, mælkekød eller endog kød. Selv holdt han altid den dag messe hos dem og indviede dem, der endnu ikke havde modtaget vielsen. Så elsket en fader og sjælesørg var han for dem og nonnerne fra andre klostre og for mange verdslige adelsfruer, at når han stundom kom til dem og havde tid til at dvæle hos dem, kunne han næsten ikke slippe fra dem igen.

Drotten, kong Valdemar³¹, var han så elsket og dyrebar, at kongen altid i breve og tiltale kaldte ham fader og i sin særlige hengivenhed for ham ærede ham fremfor alle de øvrige bisper i riget. Men da kong Valdemar havde troløvet kongen af Spaniens datter med sin søn, Valdemar den Unge, udså han biskoppen til at føre hende fra Spanien til Danmark³². Den unge kong Valdemar selv elskede ham hele sit liv – han døde i faderens kongetid –, som om han kunne være hans fader. Den samme hengivenhed viste også hans dronning, Eleonore, som biskoppen havde ført til vort land. Når ærkebiskop Uffe³³ og hans lydvisper, både Gunner og de andre, samledes på danehof, kom alle Gunner imøde med mere ærefrygt end nogen af de andre, ret som om han var fader til dem alle. Og da drotten, den ældre kong Valdemar, i Vordingborg lod udarbejde den danske lovbog og gav sit folk hans råd til følge. Hans navn findes da også i fortællingen om den omtalte lovbog, som minde om den højtidelige handling³⁴.

Selve ærkebiskop, hr. Uffe, havde ham så kær, at han, så vidt han kunne, udmærkede ham fremfor sig selv. Jeg har nemlig set, at de ved en stuedør stredes om, hvem af dem der først skulle gå ind, ikke af vrede, men for at overbyde hinanden i kærlighed og ærefrygt, i overensstemmelse med de ord af apostlen: tjener Herren, kommer hverandre i forkøbet med æresbevisninger³⁵. Ærkebiskoppen sagde nemlig til biskoppen, at han skulle gå ind først; men denne svarede, at det kunne han ikke, ærkebiskoppen måtte ikke forlange sligt af ham. Da sagde ærkebiskoppen til ham: »Hvis I bliver ved med ikke at ville gå først ind,

spidstindigheder over mig gød ham

skal vi give eder grunde, hvorfor I bør gøre det. For det første, fordi I bør gøre, hvad vi byder Eder. For det andet, fordi I lever munkeliv i cistercienserordenen, men vi lever som verdslig klerk³⁶). For det tredje har I to indvielser forud for os³⁷). For det fjerde, fordi I med eders hånd har indviet os til ærkebiskop. For det femte, fordi I har forrang for os i alder. For det sjette bør I gå ind foran os, fordi det er eders hus«. Munter som han var, føjede han straks ærkebiskopen og gik ind først. Oftere både før og senere tvang ærkebiskopen ham til at gøre det samme, hvor stærkt han end vægrede sig ved at skulle have forrang for en så ærværdig mand, der tilmed var hans ærkebisp.

Når kongen udbød ledings, anvendte Gunner så stor omhu på dem af sine folk, som han måtte stille til hæren, at han sørgede for fuld mands våben og pansrede krigsheste til hver enkelt³⁸), og selv holdt han regnskab over alle deres udgifter og fornødenheder. Den samme omsorg havde han for hele sin husstand; end ikke den ringeste løber hos ham måtte savne, hvad han skulle bruge.

Overfor enhver, der i hans bispedømme fuldyrdede manddrab, var han streng og lod sig ikke formilde, før han havde fået fuld bod af ham; han sagde, at han for sådan udåd ikke ville eftergive det mindste af sin ret, og i forbyderens første bodsfaste³⁹) fritog han ham ikke for én eneste dag, med mindre han blev bevæget til det ved manges forbøn. Overfor kvinder, der i søvne havde ligget deres børn ihjel, var han derimod mild og medfølelse, og så meget han kunne af hensyn til loven, lempede han deres bod, idet han sagde, at i slige tilfælde måtte man med god grund vise medlidenhed for ikke at volde de stakkels kvinder gråd på gråd⁴⁰). Men når han så folk fra landet eller bønder komme til sig, sagde han oftere det ord af Ovidius: nu får jeg min krig⁴¹). Skulle han modtage penge i sagesfald, var han dog så overbærende og mild, at han for tolv mark⁴²) lod sig nøje med tre eller mindre, idet han altid tog hensyn til den dømtes formue, og i steden for tre marks bøder tog han altid kun såre lidt eller eftergav dem helt. Og denne hensynfuldhed stræbte han altid at iagttage således, at, når som helst han krævede noget af overtrædere i bod for brøde mod den hellige kirke, lod han stadig og altid barmhjertighed gå frem for den strenge ret⁴³) og søgte med velvilje mod synderen at lempe sit krav efter hans egne og hans hosistående hjælpere bønner, og dog havde han og hans folk stedse nok at leve af. Imidlertid måtte han, når han nu havde afgjort sagen således ved sin egen og de hosiiddende mænds⁴⁴) kendelse, ofte bagefter høre bebrejdelser af sine kirkelige tjenere, der spurgte ham, hvorfor han dog ikke havde krævet mere af sådanne overtrædere for sligt lovbrud; men han svarede da med det ord af Salomon: »Bedre er lidet med retfærdighed end store

Portad af en
perfekt gentlemer

indtægter med uret«, og stundom også med det ord af salmisten: »Bedre er det lidet, den retfærdige har, end det meget, som de mange ugudelige ejer⁴⁵⁾«. Efter den almindelige mening havde han derfor også så stor yndest hos Gud og mennesker, at både de, der havde set ham, og de, der ikke havde set ham, kunne enes om, når talen imellem dem drejede sig om ham, at bede til Gud for ham, om at han længe og lykkelig måtte leve og have helsen.

Besøg
Øm
smukt
detalje-
og
munkene
indtægter
hvor-

Gæmmer på besøg i den kloster
Tog han ind i vort kloster eller andre klostre af samme orden, fik han i koret velsignelse, både når han kom, og når han drog bort; dér bar han altid en kutte, men ikke bispekåben, både når han spiste og drak, og når han gik til kirken. Han tog sæde på abbedens stol, og som hans stedfortræder varetog han hans hverv i kirken og forsamlings-salen; men når han vidste, at abbeden var tilstede, overholdt han nøje af ærbødighed for ham at holde sig tilbage såvel ved nattebønnen i koret som ved andre lejligheder. Når han var her (i Øm), kaldte han hver dag mindst to af klosterets munke til bords⁴⁶⁾. Han plejede at drikke af et sølvbæger, og⁴⁷⁾ han passede nøje på ikke at drikke mere den ene dag end den anden, men overholdt det samme mål. Hver gang han nemlig havde drukket bægeret ud, lavede han en lille brødkugle og stak den ubemærket ind under mundtugen foran sig. Det så engang hr. abbed Sven⁴⁸⁾, som tilforn havde været hans kapellan, og som kendte denne hans vane; med snildt overlæg listede han da hemmeligt nogle småkugler bort for at få ham til at drikke mere end sædvanligt og derved blive endnu mere munter i hans hus. Da biskoppen lidt efter opdagede det, holdt han straks op at drikke og sagde venligt og artigt: »Jeg er bleven en dåre, I har tvunget mig dertil⁴⁹⁾«. Da han havde været biskop i tyve år eller mere, begyndte han at tænke på at nedlægge sit embede, fordi alderen tyngede ham, skønt han havde syn, hørelse og de andre sanser usvækkede og stærke lige til sin sidste levedag. Han forebragte 2-3 gange hr. Uffe, den gang ærkebiskop i Lund, sit ønske, men fik hver gang bestemt afslag. Men da han havde begyndt at gå i sit 100de år og havde styret Viborg Stift i 30 år og lagt meget gods og mange gårde til bispesædet, begyndte alene den naturlige varme at svigte ham, så at han ikke længere kunne fordøje sin føde. Af denne svaghed led han hele sommeren, og efterladende sig et smukt eftermæle døde han i høsten på Asmild i det Herrens år 1251 på den hellige martyr Genesius's dag⁵⁰⁾, en fredag ved den sjette time. Hans lig blev af provster, klerke og andre mænd af stand båret på skuldrene nord om søen⁵¹⁾ med sømmelig og skyldig ære, og på den anden side af søen kom hele præstekoret og alle byens folk ligtoget imøde med kirkernes kors og bannere, førte liget i sådant ærefuldt optog til Den hellige Marias Kirke og jordede det i samme

kirke i Den hellige Kjelds gravkapel foran kapellets alter⁵²⁾. Det bispe-lige højtidsskrud, hvormed han blev jordet, havde han fem-seks år før sin død ladet sy af ny vævning og indviet det med egen hånd. Men han blev lagt i graven iført vor ordensdragt og tillige i fuldt bispeskrud med ring og stav. Under hans hoved er der i en blykapsel nedlagt en optegnelse, der indeholder hele hans levned og hans år. Skulle det engang i fremtiden træffe, at man opgraver ham, kan den optegnelse give dem, der ikke kender ham, fuld og sand underretning om ham⁵³⁾. Hans sjæl anbefaler jeg Gud og hans hellige.

NOTER

1. Løgum.
2. »De syv frie kunster« var den verdslige videnskab i modsætning til teologien og faldt i to grupper, den første omfattende retorik, dialektik og grammatik, den anden bestående af aritmetik, geometri, astronomi og musik.
3. I lige linje er der omtrent 120 km mellem Løgum og Øm; men vejen, der vel gik over Jelling, har sikkert været noget længere.
4. »Te Deum laudamus« (vi lover dig, Gud!), den ambrosianske lovsang, oversat i vor salmebog nr. 9: O store Gud, vi love dig.
5. Matth. 10, 26. Mark. 4, 22. Luk. 8, 17. 12, 2.
6. Den brede hat var biskoppens værdighedstegn.
7. Hentydning til Salme 77, 11.
8. Af gudsfrygt pålagde Gunner sig *frivillig* en række byrdefulde pligter udover den omfattende bispegerning. Blev en munk eller abbed biskop, fritoges han nemlig for munkeregelen, der kun yderst vanskelig lod sig blot nogenlunde forene med bispepligterne. Til munkepligterne hørte særlig de hyppige gudstjenester, 8 i døgnet; fem bedetimer om dagen, som oftest kaldede *prima*, *tertia*, *sexta*, *nona*, *vespera* (kl. 6, 9, 12, 15 og 18), og tre nattetjenester, eller *nocturner*, kaldede *completorium* (ved sengetid), *midnatstjenesten* og *matutina* (umiddelbart før solopgang), hvortil sluttede sig *laudes*. Kun klostrene overholdt disse tre nattetider; andetsteds slog man dem i regelen sammen til én nattetjeneste.
9. Kapitler kaldtes de mindre læsestykker (af Gl. og Nye Testamente, kirkefædrene, helgenlevneder), der mest brugtes ved dagtjenesten; de større læsestykker (de egentlige »lektier«) brugtes ved nattesangen.
10. Cistercienserne og andre benediktinermunke havde på de store fest- og helgendage (»festa duplicia«) 12 læsestykker, ligelig fordelt på de tre nattetjenester (ved almindelig kirketjeneste steg læsestykkernes tal højst til 9). Læsestykkerne foretoges af en dertil udset person; men den, der forestod gudstjenesten, plejede som den værdigste at læse det 12te læsestykke. I henhold til denne klostorskik læste Gunner altså det sidste læsestykke. Efter dette sang hele koret et »responsorium« (svar), hvorpå endelig gudstjenestens leder — her altså bispen — afsang »versus«.
11. Kirkeåret var delt i 4 kvartaler (kvatuor tempora, Qvatemper, deraf »tamperdag«), der indledes med festdage.
12. En biskop måtte ikke foretage vielser i en anden biskops (ordinarius's) stift eller indvie klerke, der hørte til en embedsbroders område, med mindre han havde dennes udtrykkelige minde dertil.
13. Ved en syllogisme forstod man i almindelighed en slutning, d. v. s. en doms afledning af én eller flere, i regelen to, givne domme (forudsætningerne). Det hyppigst givne grundeksempel var: alle mennesker er dødelige; Sokrates er et menneske; altså er Sokrates dødelig. — En meget brugt art af syllogisme var den disjunktive, i hvilken den første forudsætnings (over sætningens) omsagn er to eller flere med »enten — eller« sammenknyttede led, således at den ene omsagnsmulighed udelukker den anden (eller de andre). Eksempel: hvalen er enten et pattedyr eller en fisk; hvalen er ingen fisk; altså er hvalen et pattedyr. Indenfor denne gruppe syllogismer findes en slags slutning, som middelalderen kaldte »hornet« (syllogismus cornutus); dens

anden forudsætning benægter for sit grundords vedkommende omsagnsmulighederne i den første forudsætning. Som et eksempel på en hornet syllogisme i middelalderlig stil kan opstilles følgende: mennesket er enten godt eller ondt; en åndssvag er hverken god eller ondt; altså er en åndssvag intet menneske. Sit navn, »den hornede«, skal syllogismen have fået deraf, at man ved at bruge den i disput forårsagede, at modstanderen var stillet ligesom mellem tyrens horn: hvilken af oversættelsesmuligheder han end valgte, blev slutningen dog den samme, og han var altså hildet i tvørføre (dilemma). Alle-rede oldtiden kendte denne slutningsform og kaldte den »krokodillen« efter en dilemmaførelse om en krokodille. Et andet berømt eksempel er Gellius's fortælling om overenskomsten og retsagen mellem sofistene Protagoras og ynglingen Euathlos.

14. Ordet fakultet (facultas) brugtes først enstydigt med disciplin, fag; således sikkert også her. Senere betegnede det kredsen af lærere i samme fag; denne sidste sprogbrug har holdt sig.
15. Et meget betegnende udslag af middelalderens lyst til spidsfindigheder og til at lægge faldgruber ved hjælp af ords flertydighed! Tager man »intet andet« i den naturlige betydning som en del af omsagnet, bliver sætningen rigtig; men omfatter man »intet andet« som et nyt grundord, sideordnet med »2 og 3«, bliver sætningen gal, da 4 og 1 også er 5.
16. Cistercienserkloster tæt ved Holstebro, stiftet 1163 af Valdemar d. Stores bekendte frænde, Buris.
17. »Senere«, nemlig i Øm Klosters Krønike, hvortil Gunnars levnedsbog jo er knyttet som en slags anmærkning.
18. I Øm Klosters abbedliste forekommer ikke nogen Sven. Rimeligvis er han den samme som Mikael (1235-46), der udtrykkelig siges at have stået under Gunner og roses meget for sin embedsførelse. Johannes må vist være Mikael eftermand Johannes II, under hvem Øm Kloster led så meget ved Erik Plovpenning og Abels strid; begge parter røvede og ranede klosterets gods, og dertil kom en tvist med Arhusbispen. Plaget af smerter fra trætte Johannes abbedværdigheden 1249.
19. Johannes II i Børglum blev vistnok biskop 1260 efter Oluf Globbs drab og døde omtr. 1280.
20. Skriveren sad på en skammel ved sin herres fødder med et skrivebræt på sine knæ. Med en krum kniv fastholdt han pergamentet. I skrivepulten stod et horn med blæk, der var sort eller mørkebrunt, tillavet af galæbler eller andre plantedele med metalliske tilsetninger; til udsmykning brugte man purpurblæk, særlig ved begyndelsesbogstaverne. Med fjerpen skrev eller tegnede skriveren bogstaverne. Skrivekunsten var alt andet end let, dens dygtige udøvere nød anseelse.
21. I Kor. 9, 22.
22. Den 15. august.
23. Asmild nonnekloster lå på den østlige side af Viborg Sø og stod i nøje forhold til domkapitlet i bispebyen, hvis provst havde opsyn med nonnerne.
24. I Tim. 3, 5.
25. Måske Alborg, gl. dansk Aleborg.
26. Rom. 11, 13.
27. En lidet pragtfuld klædning for en bisp, men tydeligt nok tillem্পning henimod den lysegrå cistercienserkutte.
28. Gangedage, dies rogationum, kaldtes mandag, tirsdag og onsdag før Kristi Himmelfartsdag.

29. Asmild Kloster var indviet til den hellige Margrete, efter legenden en ung pige, i det pisiske Antiokia (Lilleasien). Som kristen kvinde blev hun forstødt af sin fader; da byens første embedsmand forgæves havde søgt at tvinge hende til ægteskab, lod han hende under en af de sidste kristenfølgelser lide martyrdøden. Hun fremstillede i regelen med en drage ved sine fødder; dens betydning er ikke helt klar. I England blev hun tidlig almindeligt æret; derfra har hendes påkaldelse uden tvivl forgrenet sig til Danmark.
30. Tredje juledag.
31. Valdemar Sejor.
32. I året 1229 blev Gunner sendt til Portugal (altså ikke, som »Gunnars Levned« siger Spanien) for at hente den udvalgte konge Valdemars brud, prinsesse Eleonore, datter af Alfons II († 1223). Brylluppet stod i Ribe st. handssdag. Eleonore døde 1231 i barselseng; samme år omkom Valdemar d. Unge ved vådeskud.
33. Uffe Thrugotsøn 1228-52.
34. I fortællingen til Jyske Lov, som her siges til, står Gunnars navn ved siden af de andre bispers og ikke på nogen fremskudt plads. Men af hans »Levned« ser vi altså, at han har spillet en hovedrolle ved lovens tilblivelse. Rimeligvis har Gunner til fremlæggelse på danehoffet i Vordingborg (marts 1241) nedskrevet Jyske Lovs vedtægter, og tillige har han vel haft væsentlig del i fortællingen med dens af kirkeretten helt igennem påvirkede rigsforfatningsgrundsetninger.
35. Rom. 12, 10.
36. Ærkebispens mener, at han selv lever uden klosterregel. Munkelivet regnedes for højere og renere end de almindelige (»verdslige«) præsters levevis.
37. Rimeligvis munke- og abbed-indvielse, der dog ikke som de mange indvielser i den almindelige kirke kaldes ordinationer, men benediktioner, velsignelser.
38. Gunnars krigerer ses at have været rustede som hirdmænd og styresmænd med »fuld mands våben« : sværd, spyd, hjelm, brynje og skjold samt heste.
39. På latin »carena«, en fastetid på 40 dage. Bispen kunne idømme klerk og læg, og abbeden kunne idømme sine munke flere sådanne fastetider. Den første »carena« var den strengeste. Den bodfærdige måtte klæde sig i bodsdragt, aldrig betræde kirken, kun leve af vand og brød. De næste »carena«'er havde et mindre offentligt præg.
40. Da ægteskabet regnedes for sakramente, drog kirken efterhånden alle slags ægteskabsager, formuervist undtagen, ind under sin domstol. Det var ikke blot kiv og vold mellem ægtefællerne, men også, som vi her ser, møders uagtsomhed (noget, der forøvrigt ikke kendes af vore gamle, skrevne love), der faldt ind under præstestændens bodsdomme.
41. »Bella mihi video«, af Ovidius's »Lægemiddel mod Elskov«; verset, der lægges Amor i munden, er her kun anført halvt. Meningen med Gunnars brug af disse ord må være den, at når han så bønder komme i bispegården, vidste han, at det gjaldt nedsettelse af tienden eller, hvad sammenhængen taler mere for, lompelse af bønderne, så han måtte slås med dem for at håndhæve kirkens krav. Da Gunnars mildhed ellers fremhæves, har han vel også i slige tilfælde vist eftergivenhed og lettet den fattige byrden.
42. Her menes »mark sølv«. I »mark sølv« (1/2 pund) var 37 kroner (1892), i »mark penge« kun en tredjedel deraf.
43. Fri anvendelse eller rettere sagt, fordrøjelse af Jak. 2, 13 (efter Vulgata), hvorved meningen bliver en helt anden end Bibelens egen.
44. Måske er her snarest tænkt på de såkaldte biskopnævninger, der valgtes af

- sognefolkene, to i hvert sogn, og skulle sværge i helgebrudssager (krænkelser af de fredelige tider), når boden ikke var højere end 3 mark (Jyske lov 2, 78 ff.).
45. Ordspr. 16, 8. Salme 37, 16.
46. Ved bispens bord opvartedes der med mere udsøgte retter. Gunner gav altså efter tur munkene plads ved det velbesatte gæstebord.
47. Efter »og« findes i teksten nogle ord, der må oversættes »i sin sygestue«. Man ville vente »i sit klosterherberg«, men ordet »infirmitorium« kan næppe have den betydning.
48. Om Sven se foran s. 5.
49. 2 Kor. 12, 11.
50. 25. august.
51. Vejen fra Asmild til Viborg gik ikke som nu mod vest ad et dige over Viborg Sø, men nord om søen.
52. Kapellet lå ved domkirkens nordside. Hellig Kjeld havde været provst ved Viborg Kapitel og var bleven berømt som en såre godgørende mand, der ved sin fromme bøn endog mægtede at standse en ildebrand. Miskendelse fra kannikernes side gav ham lidt af et martyrium. Han døde 1150 og blev helgenkronet af paven 1188. Hvert minde om Kjeld og Gunner i kapellet er forlængst forsvundet.
53. Cisterciensers ord om den mulige opgraven af Gunners levninger tyder måske på, at han har tænkt sig den fejrede biskop med tiden blive erklæret for helgen og højtidelig skrinlagt.